

Foran statsbudsjettet:

Konjunktursituasjon i Norge og internasjonalt

1. Ny politikk for næringsliv og jobbskaping
2. Konjunkturvurdering
3. Situasjonen på arbeidsmarkedet
4. Relativt høy, men avtakende nettoinnvandring
5. Lav produktivitetsutvikling – spesielt i bygge- og anleggsbransjen
6. Mangel på kompetanse eller jobber?
7. Oljens betydning for konjunkturutviklingen
- ringvirkninger

September 2018

Tidligere utgitte samfunnsnotat i 2018

Samfunnsnotat	1/18	Lav, men økende ulikhet i Norge
Samfunnsnotat	2/18	Litt om økonomisk sosialhjelp
Samfunnsnotat	3/18	Før RNB: Litt om økonomi, arbeidsmarked og pengepolitikk
Samfunnsnotat	4/18	Er flere syke inkludert i arbeidslivet i Sverige enn i Norge?

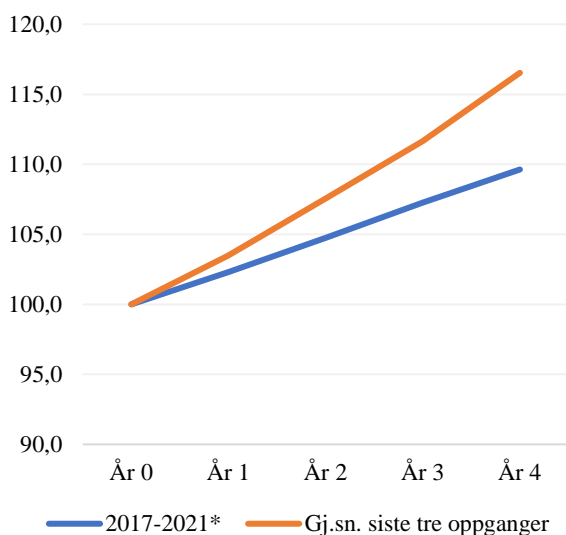
Noen hovedpunkter:

- Våre prognoser viser den svakeste konjunkturoppgangen i norsk økonomi som vi noen gang har registrert. Oppgangen drives av økte oljeinvesteringer og svakt positive internasjonale impulser. Vekstimpulser fra andre komponenter som konsum, fastlandsinvesteringer og eksport er svake.
- Investeringer i nye produktive arbeidsplasser uteblir, både i næringsvirksomhet og i kompetanse. Norge har hatt et svært lavt rentenivå og skattelett til de rikeste i mange år uten å oppnå den ønskete effekten. Penger har blitt kanalisert til boligmarkedet og arbeidsplasser som er lavproduktive og lite robuste. I mangel av god politikk har arbeidsinnvandringen ført til sosial dumping.
- Jobbveksten tok seg noe opp gjennom 2017 og første halvdel av 2018, etter en svak utvikling i 2015 og 2016. Bygge- og anleggsbransjen og forretningsmessig tjenesteyting, der utleie av arbeidskraft er den største undernæringen, fortsetter å stå for en stor del av økningen, og utgjorde 37 prosent av den samlede sysselsettingsøkningen det siste året.
- I tiden framover forventes det svakere bidrag til norsk økonomi fra blant annet bygge- og anleggsbransjen og varehandelen. Dette er bransjer som sysselsetter en stor andel av unge med kort utdanning. Det blir stadig større konkurranse om jobber der det stilles mindre krav til formell kompetanse. Samtidig er etterspørselen etter arbeidstakere med yrkesfaglig utdanning langt større enn tilbudet. Dette taler for at kompetanseheving bør få en hovedprioritet i neste års statsbudsjett.

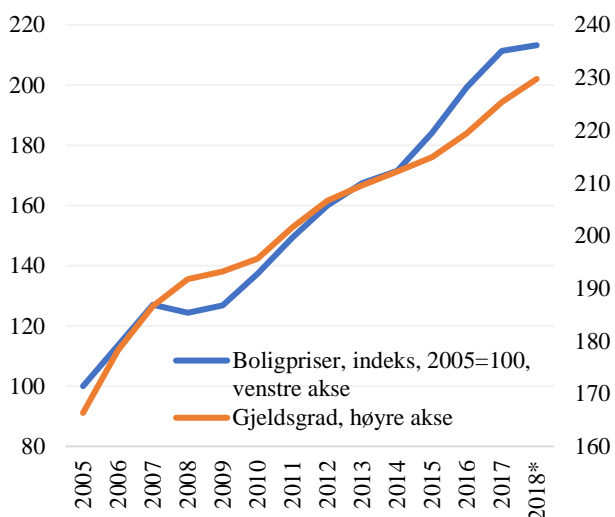
1. NY POLITIKK FOR NÆRINGSLIV OG JOBBSKAPING

Våre prognoser viser en svært svak konjunkturoppgang i norsk økonomi. Faktisk har vi ikke registrert en så svak oppgang før. Årsaken ligger i den annerledes strukturen i norsk økonomi nå sammenliknet med tidligere lavkonjunkturer. Økonomien har fått tid til å tilpasse seg et historisk lavt rentenivå, svak kjøpekraft i husholdningene og sosial dumping. Konsekvensen er at penger har blitt kanalisert til boligmarkedet og arbeidsplasser som er lavproduktive og lite robuste. Samtidig er gjeldsgraden i husholdningene rekordhøy. Dette gir ikke grobunn for noen klar konjunkturoppgang framover.

Fastlands BNP-vekst ifølge SSB, 4 år etter konjunkturbunnen nå sammenliknet med gjennomsnittet av siste tre oppganger, År 0 = konjunkturbunnåret = 100

Boligpriser og gjeldsgrad i husholdningene. Kilde Norges Bank

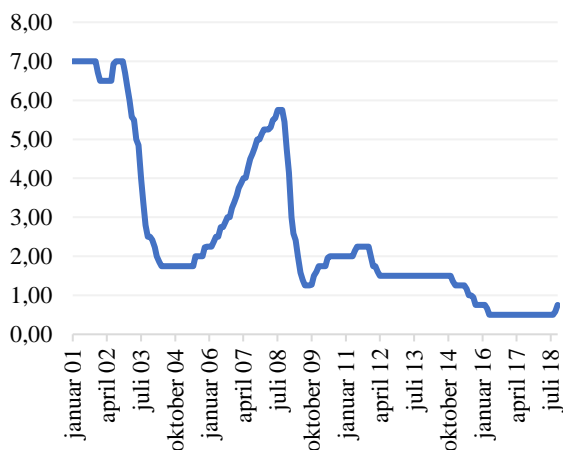

Det er 17 år siden Kina ble med i WTO og drev opp prisene på råvarer og ned prisene på konsumvarer. Det er 14 år siden en rekke østeuropeiske land med medlem av EU og dermed av et felles arbeidsmarked med blant annet Norge. Det er 10 år siden finanskrisen der privat sektors gjeld ble overtatt av staten og offentlig tjenester og overføringer ble kuttet i mange land. Det er 4 år siden oljeprisen ble halvert og fastlandsøkonomien opplevde et kraftig fall i etterspørselen fra petroleumsselskapene. Alt dette har hatt stor betydning for norsk økonomi og konjunkturutvikling.

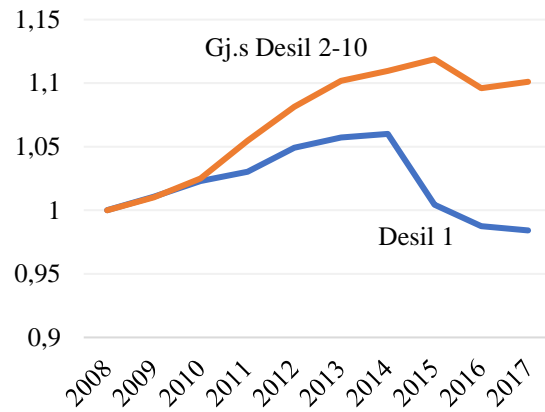
Det er grunn til å reflektere over hvordan vi har møtt disse begivenhetene med den økonomiske politikken og om økonomien vår i dag er godt tilpasset for den oppgangen vi nå endelig ser tegn til. Måten vi har møtt utfordringene på har i et historisk perspektiv vært eksepsjonelle. Vi har aldri før sett så dramatisk virkemiddelbruk. Samtidig har den ønskete effekten uteblitt.

Figurene viser hva vi har gjort og hva vi har tillatt som respons på utviklingen. Renta er satt ned til nesten null. I 9 år har Norges Banks styringsrente vært under 2,25 prosent. Arbeidsinnvandringen har i mangel av god politikk ført til sosial dumping. Lønningene har stått stille for de som står svakest i arbeidsmarkedet. Det har skjedd store omfordelinger av verdiskapingen. Arbeidstakerne har fått mindre og bedriftseierne har fått mer. På toppen av dette har eierne også fått store skattelett. Bedriftsbeskatningen er kuttet fra 28 til 23 prosent. Skatt på formue og arv er kuttet med 8,7 milliarder kroner. Samlet sett er skattene redusert hvert år de siste 5 årene med en årsvirkning på 24 milliarder kroner i 2018. De med de høyeste formuene har fått de største skattelettene. Avgiftene har derimot økt.

**Norges Banks styringsrente
2001-2018**

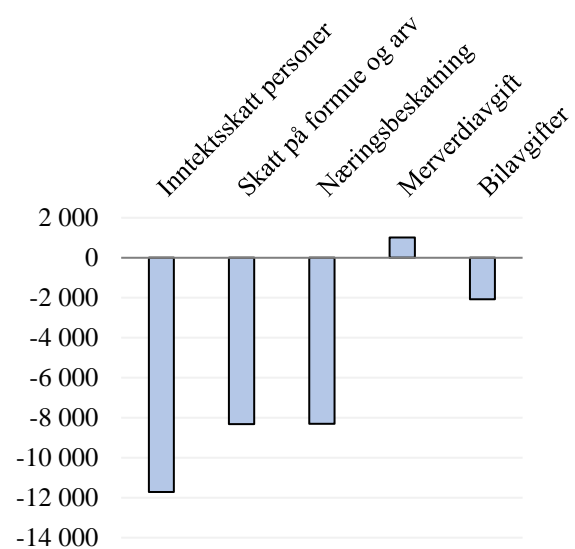
**Reell lønnsutvikling i privat sektor
2008-2017**

**Lønnskostnadsandelen
Fastlands-Norge**

**Skattelett i mrd påløpt etter art
Skattelett fra regjeringene Solberg**

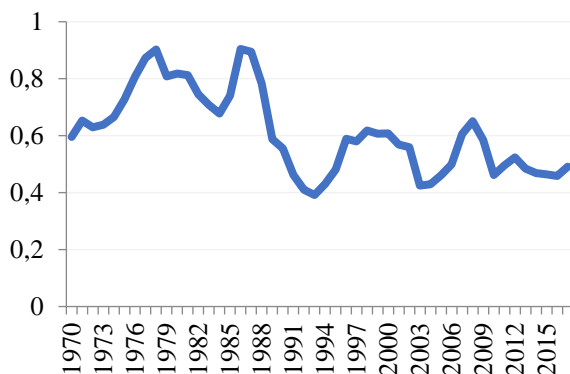
Hvordan kan vi utvikle en ny, bedre politikk for næringslivet tilpasset vår tids økonomiske utfordringer? Den politikken må fremme næringslivsinvesteringer og investeringer i teknologi og kompetanse. OECD (Employment Outlook, 2018) har kommet til samme konklusjon i deres analyse av hvordan vi har innrettet oss i dagens økonomiske situasjon. De peker på en bedre fordeling mellom arbeid og kapital og en styrking av trepartssamarbeidet, og økt ulikhet kan ha negative konsekvenser for økonomisk vekst, tillit, mm.

Manglende investeringer tross lønnsomhet

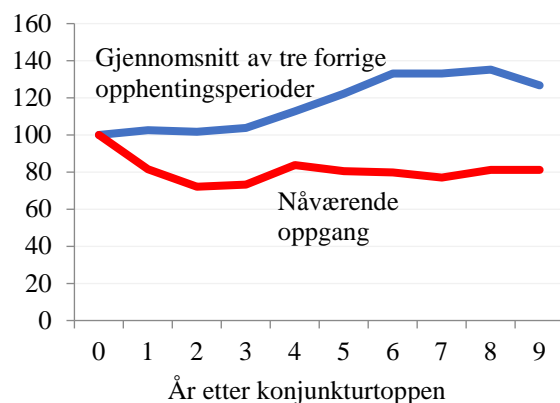
For hver krone bedriftene går med overskudd, går bare 50 øre til investeringer i ny næringsvirksomhet i Norge. Norge trenger nye produktive arbeidsplasser for en økonomi i omstilling. Regjeringen satser på at markedet ordner opp. Strategien kan ikke sies å ha lyktes. Investeringene uteblir – både i næringsvirksomhet og i kompetanse.

Det er altså blitt gratis å låne penger, kapitaleierne sitter igjen med langt mer enn før og de trenger ikke skatte i like stor grad, og de kan ansette billig arbeidskraft. Målet med den tilsynelatende næringsvennlige politikken er å få kapitaleierne til å investere i kompetanse og ny næringsvirksomhet.

Investeringer i Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning og boliger som andel av driftsresultat

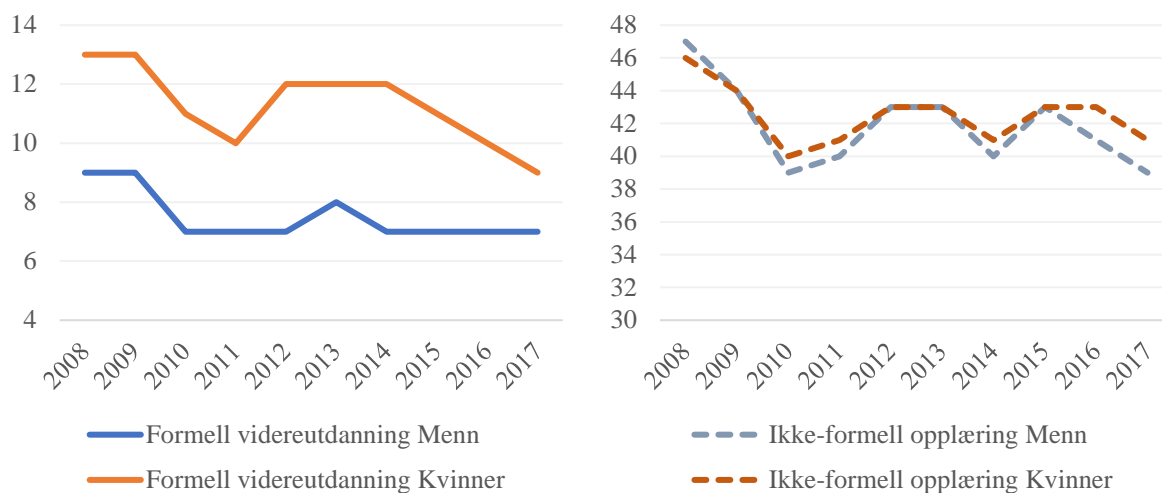
Investeringer i Norge

Redusert investering i kompetanse

Arbeidstakernes tilgang på kompetansehevende tiltak har blitt redusert, og de svært mange flere som står uten jobb får enda mindre. Selv om overskuddene i næringslivet øker går den samlede andelen som tar etter- og videreutdanning ned, og er nå den laveste på ti år. Det er totalt 217 000 voksne som har deltatt i formell videreutdanning det siste året. Det utgjør åtte prosent av befolkningen i 2017, mot en deltakelse på elleve prosent i 2008. Utviklingen er spesielt negativ for de over 50 år.

Deltakelse EVU siste 12 mnd., sysselsatte, etter kjønn

Kilde: SSBs lærevilkårsmonitor

Nær en av fem NHO-virksomheter oppgir at manglende tid hos de ansatte er medvirkende til at bedriftene ikke benytter etter- og videreutdanningstilbud. Om lag samme eller litt lavere andel, oppgir som årsak at opplæringskurs ville ha medført for høye kostnader for bedriften.

2. KONJUNKTURVURDERING

I forbindelse med fremleggelse av statsbudsjettet for 2019, har LO utarbeidet konjunkturvurderingen samt prognosene for 2018 og 2019 ved hjelp av en makroøkonomisk modell NAM (Norwegian Aggregate Model). Noen av prognosene fra LO utgis også i budsjettdokumentet – Nasjonalbudsjettet for 2019.

• Internasjonal økonomi

Den internasjonale oppgangskonjunktoren vil fortsette, men i et noe mer moderat tempo. På mellomlang sikt ser vi at den økonomiske veksten internasjonalt gradvis vil avta, i hovedsak som følge en gradvis tilstramning/normalisering av pengepolitikken, høy gjeld og en underliggende svak produktivitetsutvikling.

I vår konjunkturanalyse, legger vi følgende til grunn:

	2018	2019	2020
BNP-vekst			
Handelspartnere	2,4	2,3	2,1
Prisvekst			
Euroområdet	1,7	1,8	1,9

Det er imidlertid betydelig usikkerhet knyttet til internasjonal konjunkturutvikling som følge av økte handelsspenninger. Handelskonflikten mellom verdens to største økonomier – USA og Kina har eskalert til en nærmest fullskala handelskrig. Vår konjunkturanalyse baseres imidlertid på et «normalt forløp» uten videre opptrapping av handelsspenninger.

• Norsk økonomi

Hovedbildet

Vi står overfor et konjunkturoppsving, men konjunkturoppgangen forblir moderat. Oppgangen drives av økte oljeinvesteringer og svakt positive internasjonale impulser. Vekstimpulser fra andre komponenter som konsum, fastlandsinvesteringer og eksport er svake.

Vi anslår at BNP Fastlands-Norge vokser med 2,3 prosent i 2018 og 2,2 prosent i 2019 som er nær trendvekst i fastlandsøkonomien. Konjunkturoppgangen kan dermed karakteriseres som «tilbake til det normale».

Politiske forutsetninger

Vi antar at impulser fra finanspolitikken er beskjedne framover. Noe overraskende høy vekst i offentlig konsum i årets to første kvartaler må ses i sammenheng med et stort overheng fra 2017. Vi anslår en offentlig konsumvekst til 1 $\frac{3}{4}$ prosent både i år og neste år.

Styringsrenta har vært på rekordlave 0,5 prosent i to år etter den siste nedsettelsen i mars 2016. 20.september hevet Norges Bank styringsrenten for først gang på syv år, fra 0,5 prosent til 0,75 prosent. Ifølge signalene fra sentralbanken, vil styringsrenta gradvis bli hevet. Ved utgangen av 2021 kan renten være oppe i to prosent, ifølge sentralbankens anslag.

Vi legger dermed til grunn en pengepolitisk innstramning og anslår at pengemarkedsrenten blir 1,1 prosent på årsbasis i 2018 og 1,4 prosent på årsbasis i 2019. Vi antar at kronen styrkes svakt i 2018, mens kronestyrkingen kan bli mer markant i 2019.

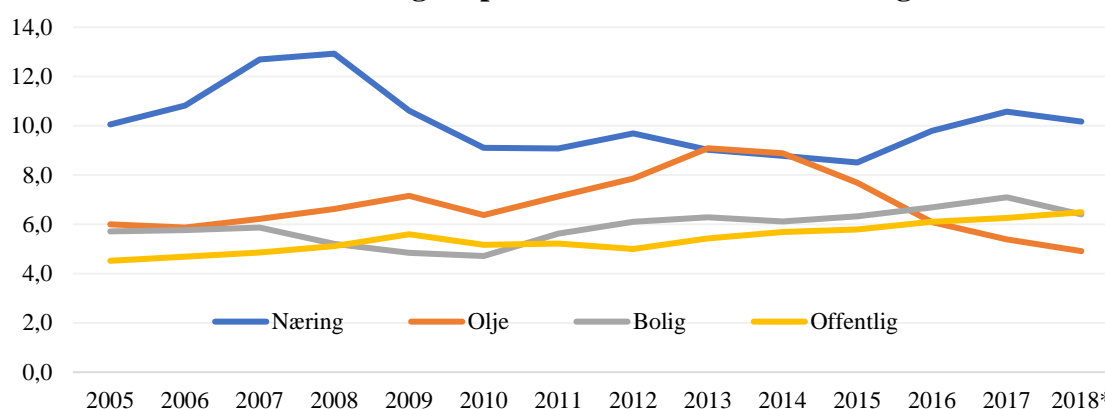
Opp med oljeinvesteringene

Vi legger til grunn en oljepris som antas å holde seg rundt 75 dollar fatet i 2019. SSBs investeringstelling tyder på et oppsving i oljeinvesteringene framover, særlig i 2019. Vi anslår at oljeinvesteringsveksten blir om lag 4 prosent i volum i 2018 og om lag 10 prosent i volum i 2019.

Betydningen av oljeinvesteringene for norsk økonomi har avtatt mye de siste årene. I toppårene som 2013 og 2014 var oljeinvesteringene like store som samlede næringsinvesteringer i fastlandsøkonomien og mye større enn både boliginvesteringer og offentlige investeringer.

I dag utgjør oljeinvesteringene om lag 5 prosent av BNP Fastlands-Norge, forbigått av boliginvesteringer og offentlige investeringer, og er på om lag halvparten av samlede næringsinvesteringer i fastlandsøkonomien i størrelsesorden. Allikevel vil økte oljeinvesteringer kunne gi forsterkede vekstimpulser til fastlandsøkonomien som følge av redusert importandel i oljeinvesteringene

Bruttoinvesteringer i prosent av BNP Fastlands-Norge

Kilde: SSB, Nasjonalregnskapet

* 1.halvår 2018

Beskjeden investeringsvekst ellers

Boliginvesteringer faller i år og flater ut neste år. Veksten i offentlige investeringer avtar. Det ventes derimot økte investeringer i kraftforsyning, i hovedsak som følge av utbygging av flere vindparker, men også som følge av en videre oppgradering av kraftnettet og installering av smarte strømmålere.

Det ventes også økte investeringer i industrien som i stor grad knyttes til næringsgruppen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri. Ser en fastlandsinvesteringene under ett, ventes det en svak nedgang på 0,7 prosent i inneværende år og en beskjeden vekst på 2,3 prosent neste år ifølge vårt anslag.

Fortsatt moderat konsumvekst i husholdningene

Høyere realinntekter bidrar til å løfte konsumet i husholdningene, men svak utvikling i formuen og økte renter bidrar til å dempe husholdningenes konsum. Vi anslår en konsumvekst i husholdningene til 2,3 prosent i inneværende år og 2,2 prosent i neste år, noe som er betydelig lavere enn i tidligere oppgangskonjunkturer.

Energiprisene løfter KPI

Utviklingen i energiprisene har vært hovedårsaken til at 12-månedersveksten i konsumprisindeksen (KPI) har økt markert gjennom året. Målt mot fjoråret steg elektrisitetsprisen inkludert nettleie med hele 38 prosent i august. I 2018 og 2019 anslås KPI-veksten å bli 2,6 prosent og 2 prosent, mens veksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) anslås å bli 1,3 prosent i 2018 og 2 prosent i 2019.

Svak bedring i arbeidsmarkedet

Etter en topp på i overkant av 5 prosent i begynnelsen av 2016, er ledigheten nå kommet under 4 prosent ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU).

Sysselsettingsutviklingen har vært svak i flere år etter finanskrisen, og sysselsettingsraten ligger fortsatt på et lavt nivå. Hovedgrunnen til at ledigheten ikke faller mer er at det er flere som melder seg på i arbeidsmarkedet, og yrkesandelen ventes å øke.

Tabell: LOs konjunkturanslag for 2018 og 2019

	2018	2019
Økonomisk vekst:		
- BNP fastlands-Norge	2,3	2,2
Konsum:		
- Privat konsum	2,3	2,2
Bruttoinvesteringer:		
- Fastlands Norge	-0,7	2,3
- Oljeinvesteringer	4,0	10,0
Eksport:		
- tradisjonelle varer	3,0	3,0
Arbeidsmarkedet:		
- Sysselsetting	1,4	1,2
- Arbeidsledighetsrate	3,9	3,8
- Arbeidstilbud/arbeidsstyrke (%-vekst)	1,2	1,2
Priser:		
- konsumpris (KPI)	2,6	2,0

Anslagene sendes til Nasjonalbudsjettet for 2019.

3. SITUASJONEN PÅ ARBEIDSMARKEDET

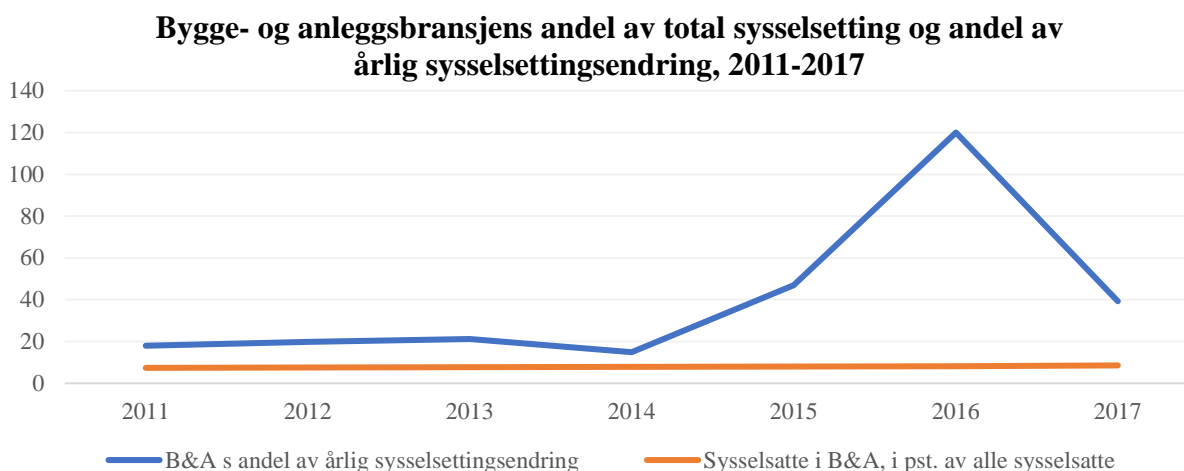
Jobbveksten tok seg noe opp gjennom 2017 og første halvdel av 2018, etter en svak utvikling i 2015 og 2016. Fra 2. kvartal 2017 til 2. kvartal 2018 økte antall sysselsatte¹ med 44 100 personer (1,6 pst). Bygge- og anleggsbransjen og forretningsmessig tjenesteyting, der utleie av arbeidskraft er den største undernæringsen, fortsetter å stå for en stor del av økningen, og utgjorde 37 prosent av den samlede sysselsettingsøkningen det siste året.

Sysselsettingsandelen (15-74 år) økte de to første kvartalene i 2018, sammenlignet med samme periode i 2017. I 2. kvartal var 67,6 prosent av befolkningen sysselsatt, en økning på 0,6 prosentpoeng sammenlignet med et år tidligere. Økningen kom etter en lang periode med nedgang, fra 2008 til 2017 falt sysselsettingsandelen med 4,8 prosentpoeng.

Arbeidsløsheten har gått ned siden årsskiftet 2016/17, men bruttoledigheten (inkludert tiltaksdeltakere) ser nå ut til å stabilisere seg. Ifølge Nav var 2,4 prosent av arbeidsstyrken registrert helt ledige i august. SSBs arbeidskraftundersøkelse viste en ledighet på 3,9 prosent 2. kvartal i år.

Mindre bidrag fra bygge- og anleggsbransjen framover

Bygg og anlegg har over tid vært en svært viktig driver i norsk økonomi. Fra 2014 til 2017 kom halvparten av økningen i antall sysselsatte innen denne bransjen, til tross for at bare 8 ½ prosent av alle sysselsatte i Norge jobbet innen bygg og anlegg i 2017.

Kilde: SSB, Nasjonalregnskapet

Det sterke bidraget fra denne bransjen har sammenheng med det lave rentenivået og store offentlige investeringsprosjekter i bygninger og anlegg de siste årene, i

¹ Lønnstakere og selvstendige

tillegg til en svak lønns- og produktivitetsutvikling. Beregninger fra SSB indikerer at denne veksten nå vil avta. I hovedsak skyldes dette at boligbyggingen fortsetter å falle, samtidig som veksten i offentlige anleggsinvesteringer dempes.

Litt over halvparten av økningen i antall lønnstakere fra 2. kvartal 2017 til 2. kvartal 2018 kom blant innvandrere. Dette er en del av en langsiktig trend, se omtale i neste kapittel.

Større konkurranse om jobber der det stilles mindre krav til kompetanse

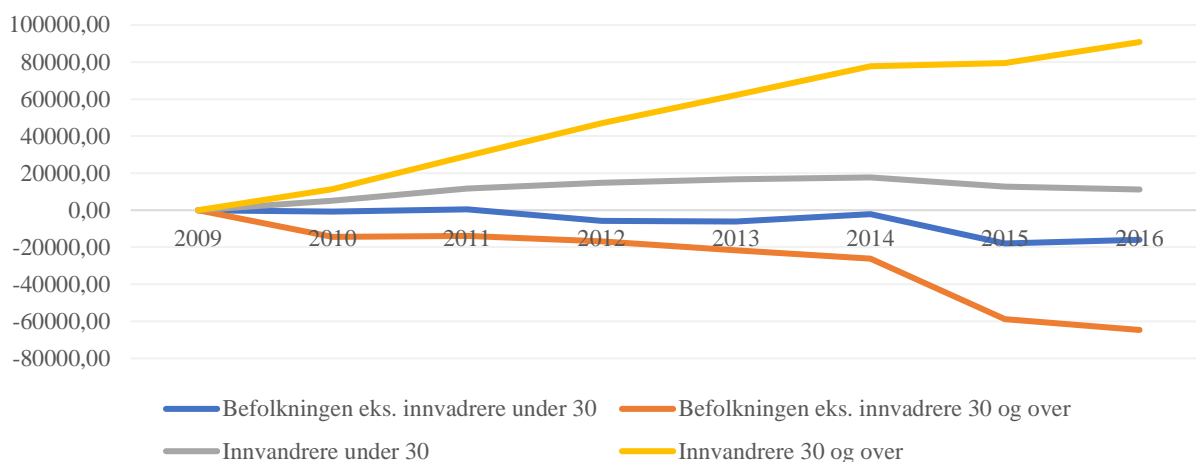
Det har de siste årene vært en nedgang i andelen unge (20-29 år) som er i arbeid eller utdanning, særlig blant unge som bare har fullført grunnskolen. I denne gruppen var 74 prosent i arbeid eller utdanning i 2008, mot 64 prosent i 2016². Samtidig er det flere unge med lite utdanning som mottar helserelevante ytelser, og i 2016 mottok 40 prosent av dem som sto utenfor arbeid eller utdanning blant unge med kort utdanning helserelevante ytelser. I samme periode har det bare vært marginale endringer i andelen som er i arbeid eller utdanning blant unge med fullført videregående opplæring og med universitets- og høyskoleutdanning.

Denne utviklingen har sammenheng med at det har blitt større konkurranse om jobber der det stilles mindre krav til formell kompetanse. Fire av fem sysselsatte unge med kort utdanning jobbet i 2016 innen varehandel, sosial-, pleie- og omsorgstjenester, bygge- og anleggsvirksomhet, overnattings- og serveringsvirksomhet, forretningsmessig tjenesteyting, industri og transport og lagring. Disse næringsgruppene kjennetegnes blant annet av at det stilles mindre krav til formell kompetanse enn i andre næringer. I gjennomsnitt hadde disse næringene en svakere vekst i antall sysselsatte i perioden 2009-2016 enn landsgjennomsnittet totalt for alle næringer, og innen varehandel og industri var det en nedgang i antall sysselsatte. Samtidig økte antallet sysselsatte innvandrere i disse sju næringene, særlig blant innvandrere over 30 år.

Andelen med høyt utdanningsnivå i disse næringene har samtidig steget i årene etter 2009. Mens antall ansatte med utdanning på grunnskolenivå eller videregående skole gikk ned, ble det ansatt 16 prosent flere med universitets- eller høyskoleutdanning.

² SSB analyse 2018/19: Sysselsetting blant unge

Endring i antall sysselsatte i næringer som stiller mindre krav til formell kompetanse, etter alder og innvandrerbakgrunn

Kilde: SSB

Nesten 100 000, eller 57 prosent av unge i alderen 20-29 år med kort utdanning, var sysselsatt i 2016. Av disse var 37 prosent sysselsatt i innen varehandel (inkl. motorvognreparasjoner) og bygge- og anleggsbransjen. Som nevnt over er det forventet at bygge- og anleggsbransjen vil bidra mindre til sysselsettingsutviklingen i Norge i årene som kommer. Varehandelen er forventet å sysselsette færre i årene som kommer, en analyse fra Samfunnsøkonomisk analyse³ anslår at 10 prosent færre enn i dag vil være sysselsatt i denne bransjen i 2030.

Dette innebærer at to av de viktigste inkluderingsmotorene for unge med kort utdanning forventes å virke mindre kraftfullt i årene som kommer enn i årene vi har bak oss. Det er grunn til bekymring for at dette ytterligere vil forsterke utfordringene med å inkludere flere i arbeidslivet. Dette taler for en forsterket innsats for kompetanseheving i neste års statsbudsjett.

³ Rapport 70/2017

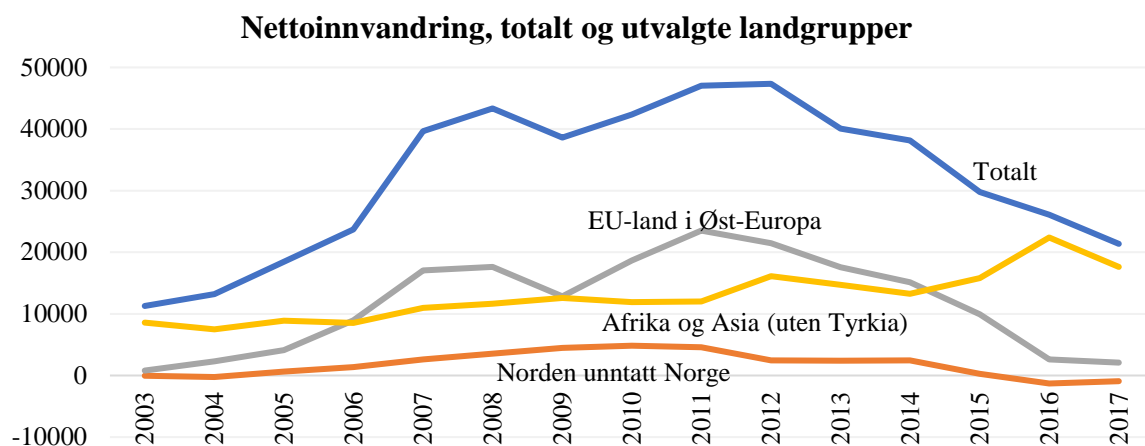
4. RELATIVT HØY, MEN AVTAKENDE NETTOINNVANDRING

Norge er blant landene i Europa som har hatt sterkest befolkningsvekst. Det henger sammen med relativt høye fødselstall, men forklares først og fremst av at vi har hatt stor innvandring.

Nettoinnvandringen har imidlertid avtatt de siste årene. Nettoinnvandringen de siste fire årene utgjorde 115 000, mot 177 000 i foregående fireårsperiode. Innvandringen er her målt ved nettoinnflytting til landet. Innvandrere som oppholder seg på korttidsopphold er ikke regnet med. Innvandring har stått for ca. 61 prosent av økningen i folketallet disse siste fire årene, mot om lag 70 prosent i årene 2011-2013.

Langt færre fra EU øst og Norden, flere fra Afrika og Asia

Etter EUs utvidelse østover i 2004 har innvandringen fra de fleste landgrupper økt, men særlig fra de nye EU-landene.

Kilde: SSB, befolkningsstatistikk

Vi ser av figuren at nettoinnvandringen har gått mye ned de siste årene, og at det i de aller siste årene har vært en særlig sterk nedgang for EU-land i Øst-Europa. Også nettoinnvandringen fra land i Norden unntatt Norge (Sverige især) har gått ned og blitt negativ de siste to årene.

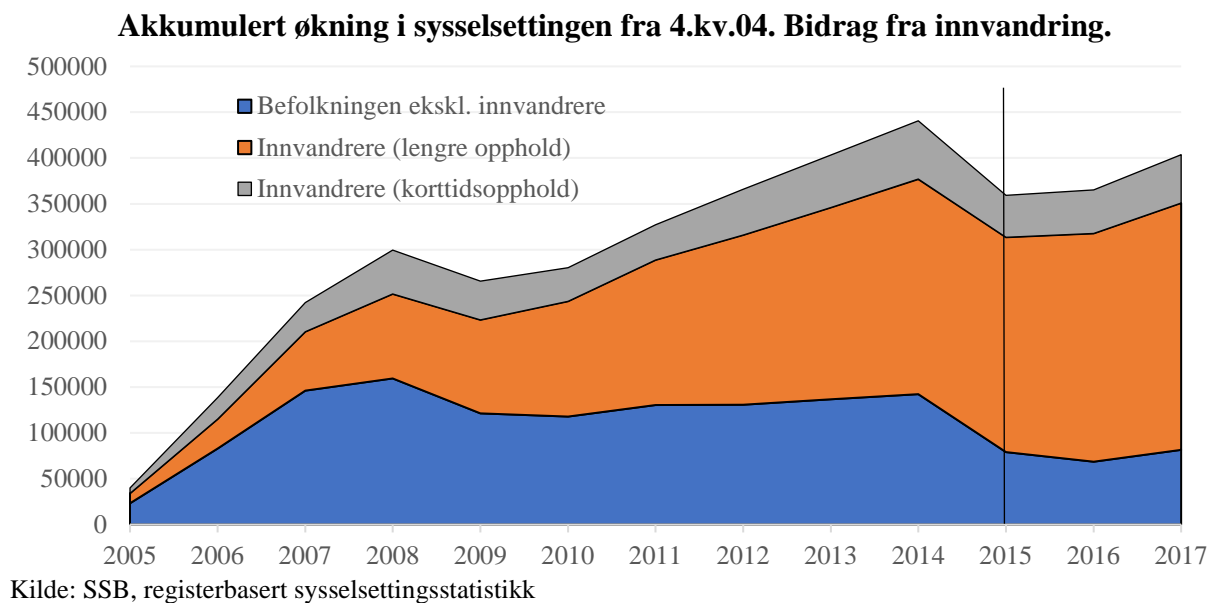
Men Norge har fortsatt en relativt høy nettoinnvandring. Den er nå særlig drevet av personer fra Afrika og Asia. En viktig faktor er flyktningetilstrømmingen i 2015 og den pågående bosettingen av flyktninger i kommunene etter det.

Innvandrerne har stått for sysselsettingsøkningen etter finanskrisen

Figuren nedenfor viser sysselsettingsøkningen i Norge fra 4. kvartal 2004 til 4. kvartal 2017 (med brudd i statistikken i 2015, da nytt arbeidstakerregister, a-

ordningen, ble innført). Sysselsettingsøkningen er fordelt på bidrag fra innvandring og sysselsetting ellers i befolkningen (15-74 år)⁴.

Etter EU-utvidelsen i 2004 har utenlandsk arbeidskraft stått for over 2/3 av sysselsettingsveksten. I en lang periode etter finanskrisa, fra 4. kvartal 2008 til 4. kvartal 2014, kan hele økningen i antall sysselsatte knyttes til innvandring. Også de siste årene har sysselsettingsveksten i hovedsak kommet i innvandringsgruppene.

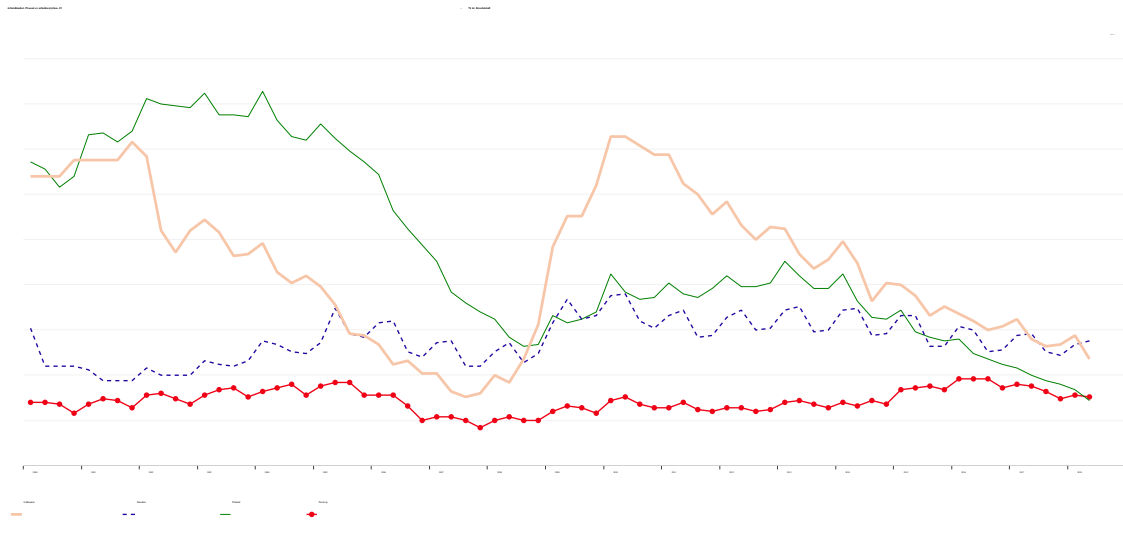

Bedrete arbeidsmarkeder i viktige utvandringsland

Arbeidsmarkedet og konjunkturer både i Norge og de landene hvor det har kommet flest arbeidsinnvandrere fra spiller inn i forhold til omfanget av nettoinnvandringen og antallet og andelen sysselsatte innvandrere i Norge.

Etter den sterke nedgangen i oljeprisen fra 2014 fikk vi en nedgangskonjunktur her i landet. Dette kan også ha gjort arbeidsmarkedssituasjonen vanskeligere for grupper av innvandrere. Samtidig har arbeidsløsheten blitt redusert i land som Polen, Litauen og Sverige de senere årene. Dette kan ha gjort at flere reiser hjem fra Norge eller ikke velger å reise hit for å finne jobb.

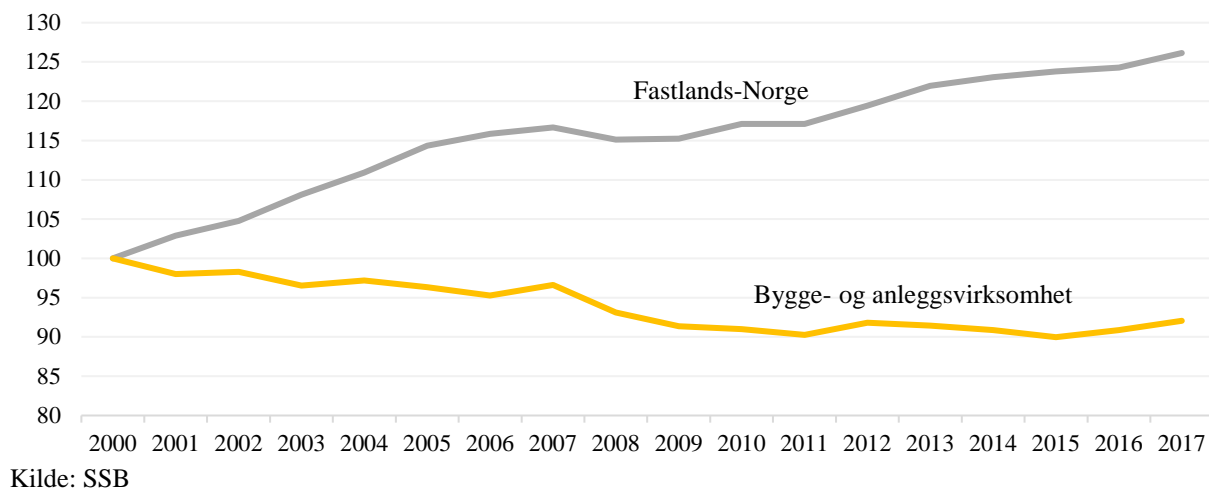
⁴ Norskfødte med innvandrerforeldre er her regnet med blant innvandrere (bosatte).

Nettoinnvandringen fra EU-land i Øst-Europa, som i større grad typisk er arbeidsinnvandrere, har gått betydelig ned. Sysselsettingsraten i denne gruppen er fortsatt høy og har vært økende i perioden 2015-2017, selv om problemene med sosial dumping fortsatt er vesentlige. Når det gjelder personer med flyktningebakgrunn, blir det en utfordring å sysselsette de som kom under den store tilstrømmingen i 2015.

5. LAV PRODUKTIVITETSUTVIKLING – SPESELT I BYGGE- OG ANLEGGSTRANSJEN

Produktivitetutviklingen, målt ved bruttoprodukt per utførte timeverk, steg fra 2000 og fram til finanskrisen i 2008 samlet for fastlands-Norge. Flere næringer har siden finanskrisen vært i store omstillinger og de har måtte gjøre produksjonen smartere. Produktiviteten har steget igjen siden 2011. Om man ser på de ulike næringene, er det spesielt en næring som skiller seg ut, bygge- og anleggstransjen. Her har produktiviteten vært om lag uendret eller falt fra 2000.

Produktivitetstapet i bygge- og anleggstransjen kan ha flere årsaker, men når antallet sysselsatte i næringen har steget fra 115 000 i 2000 til 215 000 i 2017, er dette blitt en næring som løser økende etterspørsel med arbeidskraft.

EU-øst utvidelsen i 2004 har gjort dette mulig. Arbeidsinnvandringen har gitt næringen god tilgang på arbeidskraft med relativt lavt lønnsnivå, men kanskje også lavere produktivitet på grunn av språkproblemer og begrenset kunnskap om norske byggemetoder.

I bygge- og anleggstransjen har det vært mange oppslag om sosial dumping. Med sosial dumping menes særlig at utenlandske arbeidstakere som utfører arbeid i Norge får vesentlig dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere. Det er mye som tyder på at konkurransen i bransjen går på lønns- og arbeidsvilkår i stedet for produktivitet og innovasjonsevne.

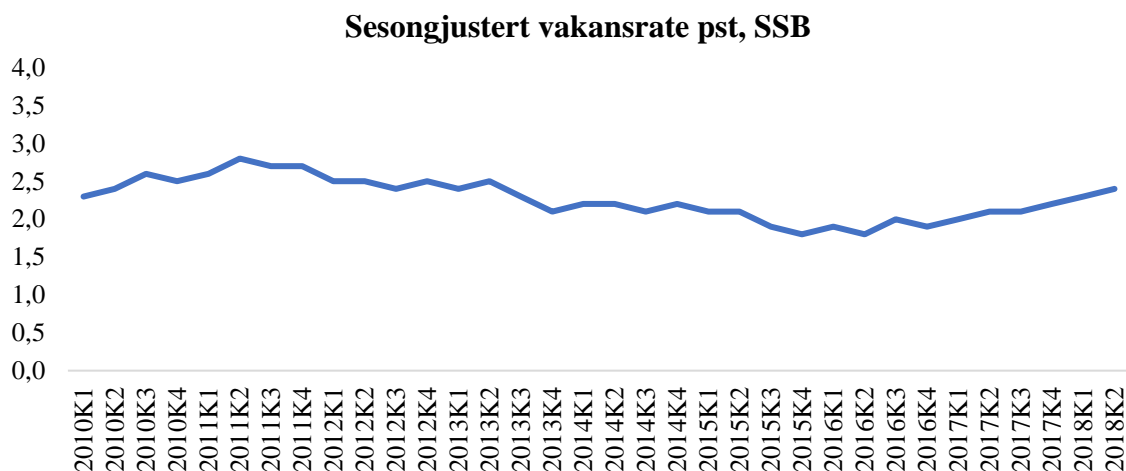
6. MANGEL PÅ KOMPETANSE ELLER JOBBER?

Det at virksomheter oppgir mangel på arbeidskraft/kompetanse kan være et godt tegn, siden det kan være uttrykk for lav arbeidsløshet. Men det kan også reflektere at arbeidsstyrken ikke har god nok, eller riktig kompetanse, i forhold til arbeidslivets behov.

Det er ikke alltid samsvar mellom virksomhetenes opplevde mangel og samfunnets udekte behov for kompetanse. Et eksempel på det er når stor tilgang på lite utdannet billig arbeidskraft gjør at virksomheter foretrekker å ansette ufaglærte framfor faglærte. Dette kan på samfunnsnivå være uttrykk for problemer med sosial dumping, et mer todelt arbeidsliv og en arbeidsstyrke lite rustet for omstillinger.

Økning i antall ledige stillinger

Statistisk sentralbyrås statistikk over ledige stillinger⁵ viser økning i antall ledige stillinger fra 2. kvartal 2016. Også vakansraten⁶ har økt til 2,4 prosent i 2. kvartal i år. Vi må tilbake til de første kvartalene i 2013 for å finne like høye vakansrater i denne tallserien, som løper fra 2010.

Dette speiler at vi nå har en bedre utvikling i norsk økonomi. Et aktuelt spørsmål er om arbeidsløse går inn i de ledige jobbene, eller om det er tegn til økende mistilpasning i arbeidsmarkedet.

Mer krevende å rekruttere

Om lag 16 prosent av virksomhetene oppgir at de har opplevd rekrutteringsproblemer i løpet av siste tre måneder, som er noe høyere enn på

⁵ Ledige utlyste stillinger innhenta fra et utvalg virksomheter (interne utlysninger tas ikke med). Publiseres kvartalsvis med næringsfordelte tall fra 2010. Overgang fra registerdata til A-ordningsdata fra 4. kvartal 2014 ga brudd (nedover).

⁶ Ledige stillinger i forhold til sum alle arbeidsforhold og ledige stillinger. Målt ved sesongjustert rate.

samme tid i 2017⁷. Av disse svarer 65 prosent at de ikke hadde lyktes med å rekruttere arbeidskraft, mens 35 prosent har ansatt noen med annen eller lavere formell kompetanse enn det de søkte etter. Dette er omtrent samme fordeling som ett år tidligere. 81 prosent oppga mangel på kvalifiserte søkere som årsaken til rekrutteringsproblemene, mot 70 prosent på samme tid i 2017.

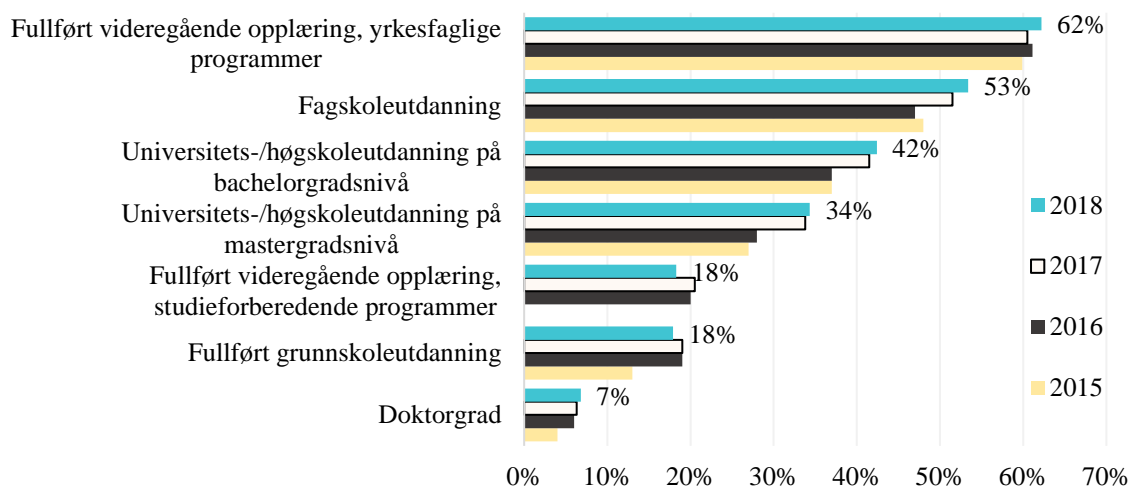
Det oppgis størst mangel innen ulike helseyrker, yrker innen IKT og tømrere og snekkere. Mangel på tømrere og snekkere må ses i sammenheng med økt aktivitet innen bygningsarbeid. I tillegg har lavlønnskonkurransen og sosial dumping det siste tiåret gått utover søkning til byggfag. I tillegg har bedriftene i flere år redusert satsingen på rekruttering gjennom lærlingeordningen. Dette bidrar også trolig.

Stort behov for yrkesfaglig kompetanse

Seks av ti NHO-bedrifter oppgir å ha et udekket kompetansebehov⁸, hvorav 9 prosent oppgir at de i stor grad har et udekket behov. Andelen med udekket kompetansebehov er minst innen service og handel. Tallene preges av medlemsmassen i NHO, men er av viktighet for økonomi og sysselsetting generelt.

Fagområdene som flest NHO-bedrifter etterspør totalt sett, er håndverksfag. Flest bedrifter etterspør behov for ansatte med utdanning fra yrkesfaglige programmer på videregående nivå. Dernext følger fagskoleutdanning, høyere utdanning på bachelorgradsnivå og høyere utdanning på mastergradsnivå.

Andel NHO-bedrifter som i stor eller noen grad har behov for følgende utdanningsnivåer de neste fem årene, 2015-2018

Kilde: NHOs kompetansebarometer 2018

⁷ NAVs bedriftsundersøkelse der opplysninger ble innhentet i perioden 29. januar til 13. mars i år.

⁸ NHOs kompetansebarometer. Datainnsamlingen foregikk i perioden 7. mai til 4. juni i år.

Betydelig variasjon mellom næringer

Det er betydelig variasjon i vakansrate næringene imellom. Størst andel ledige stillinger var det i 2. kvartal i år i Forretningsmessig tjenesteyting (4,5 prosent), Pleie- og omsorgstjenester (i institusjon 4,2 prosent) og Informasjon og kommunikasjon (3,6 prosent). De to førstnevnte er store næringer, og stod for hver femte ledige stilling i alt.

Både i Informasjon og kommunikasjon og Pleie- og omsorgstjenester, stiller mange yrker krav til spesifikk kompetanse. Førstnevnte næring omfatter grupper med ikt-kompetanse, som etterspørres mer enn før som følge av flere større digitaliseringsprosjekter i både privat og offentlig sektor⁹.

Viktigste næring i Forretningsmessig tjenesteyting er *arbeidskrafttjenester*, som på sin side er svært sammensatt med hensyn til yrker og kompetansekrav. Noe av det økte behovet her kan speile udekka kompetansebehov i andre næringer. Ifølge data¹⁰ vurderer halvparten av bedriftene i Energi Norge, Mediebedriftenes Landsforening og Norsk Industri i NHO nå å sette ut tjenester for å fylle udekka kompetansebehov. Utleiebransjens egne tall¹¹ for utleide timeverk, tyder på at økt bruk av innleie allerede er en realitet. Det kan stilles spørsmål hvorvidt bedriftene i slike tilfeller har et reelt kompetanseproblem hvis det kan løses ved innleie.

Ulik kvalitet på jobbene?

SSB teller ledige stillinger uavhengig av jobbenes arbeidstid og varighet. Mistilpasning speiler dermed ikke bare gap mellom arbeidsløses kvalifikasjoner og jobbenes krav, men kan også skyldes manglende kvalitet i jobbene. Deltid med lavt timetall og/eller midlertidighet for jobben, kan være kilde til mistilpasning i forhold til arbeidsløse på jakt etter en varig fulltidsjobb. Både forretningsmessig tjenesteyting og pleie og omsorg har jobber med slike kjennetegn.

Ifølge NAV¹² har arbeidsløse i Norge allerede stor yrkesmessig mobilitet. Utdanning øker sannsynligheten for slik mobilitet ifølge analysen.

⁹ Regionalt nettverk nr 3 2018, Norges Bank

¹⁰ NHOs kompetansebarometer september 2018.

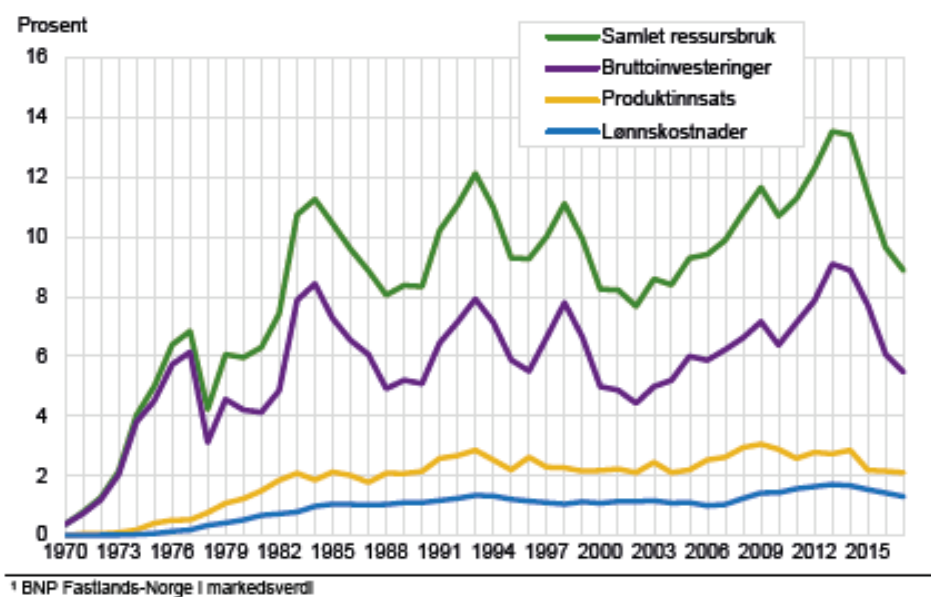
¹¹ Bemanningsbarometeret for 2. kvartal 2018 fra NHO Service og Handel

¹² *Geografisk og yrkesmessig mobilitet blant arbeidsledige* i Arbeid og velferd nr 1 – 2018.

7. OLJENS BETYDNING FOR KONJUNKTURUTVIKLINGEN - RINGVIRKNINGER

Ifølge SSB¹³ står ressursbruken i olje- og gasssektoren for om lag 9 prosent av BNP etter oljenedturen, fra et historisk toppnivå i 2013 på nesten 14 prosent. De største etterspørselsdriverne er investeringer og produktinnsats, altså etterspørsel etter varer og tjenester til vedlikehold og drift. Begge deler har falt drastisk under nedturen.

Figur 1.1 Ressursbruk i petroleumsnæringen i prosent av BNP Fastland-Norge¹, 1970-2017

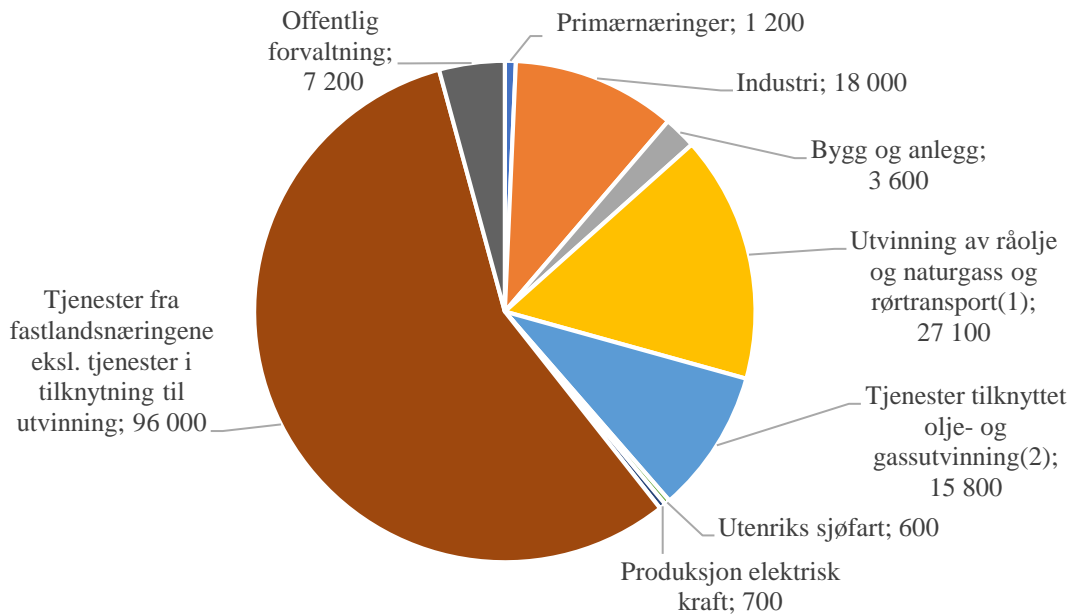

Lønnskostnadene i utvinningssektoren er betydelig mindre, og utgjør under 2 prosent av BNP. Også denne har falt noe. Mens sysselsettingen i oljeutvinning er liten, betyr sysselsettingen som genereres av etterspørsel etter investeringer og produktinnsats mye. Samlet har SSB beregnet at direkte (leverandørindustrien og -tjenester) og indirekte sysselsetting (som genereres av etterspørsel for å levere til denne igjen) ga 195 000 arbeidsplasser i 2015. De anslår at denne er falt til 170 000 i 2017.

Som det framgår av tabellen, genereres etterspørsel etter varer og tjenester til oljesektoren arbeidsplasser i nesten alle næringer, også landbruk (1 200), gjennom leveranser av mat til plattformer, osv. Den største delen av sysselsettingen er i industrien (18 000, derav 14 500 i leverandørindustrien) og tjenester 96 000 (alt fra renhold til ingeniørtjenester). Ringvirkningene er så store at det genereres indirekte like mange arbeidsplasser i handelen som direkte i industrien.

¹³ Ringvirkninger av petroleumsnæringen i norsk økonomi, Rapporter 2018/18

Petroleumsrelatert sysselsetting. I personer, avrundet til nærmeste 100. 2017.

(1) For investeringer og produktinnsats oppgis sysselsetting knyttet til næringens verdiskaping ved disse leveransene. Hele næringens sysselsetting (som årsgjennomsnitt) oppgis under "Totalt"

(2) Det er i Nasjonalregnskapet et stort ufordelt lager i tjenester i tilknytning til utvinning. Bruttoproduktet i næringen som knyttes til det ufordelte lageret har blitt fordelt til eksport og til investeringer i petroleumsnæringen etter sine andeler.

I en undersøkelse på oppdrag fra OED finner IRIS (basert på tallene fra SSB) at sysselsettingen har falt med over 60 000 personer når vi tar med alle ringvirkningene. Dette er et av de største makroøkonomiske sjokkene i Norge i nyere tid, og med mer langvarige virkninger enn finanskrisa. Sysselsettingen hentet seg inn ett år etter finanskrisa, mens det har vært to år med nær nullvekst i sysselsettingen etter oljeprisfallet på tross av svært høy oljeprengebruk for å motvirke fallet.

Utvikling i sysselsettingen etter oljeprisfallet 2014-2017

	2014	2017	Endring
Direkte og indirekte relatert til petroleumsaktivitet på norsk sokkel	230 700	170 200	-61 900
Ansatte i oljeselskap og petro-ansatte i leverandørforetak (direkte)	145 280*	111 285	-44 000
Innleide fra "bemanningsselskaper"	6 800**	8 400***	1 600

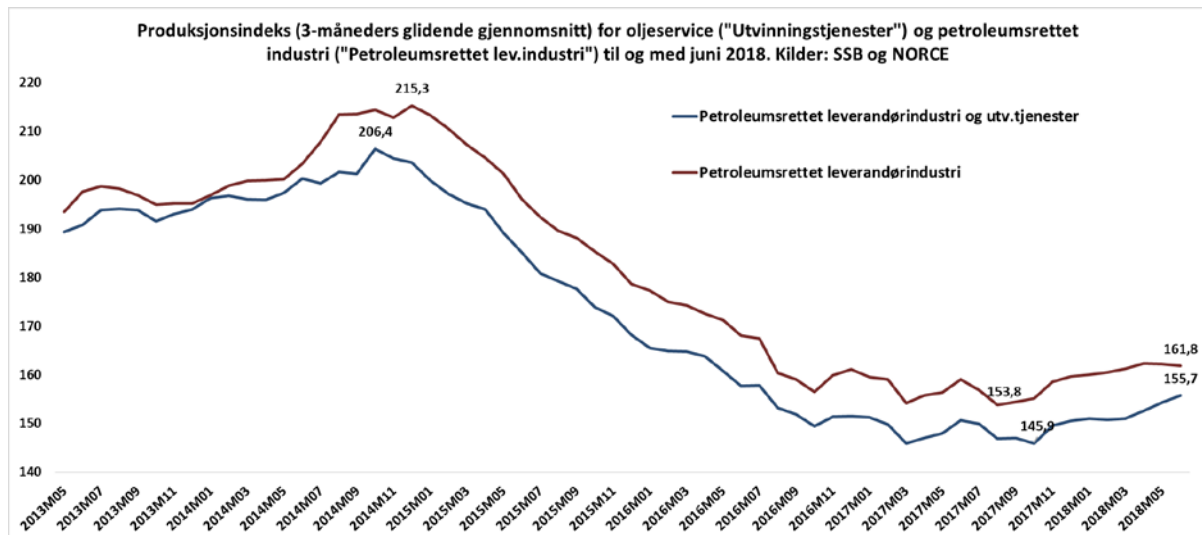
*2015 **desember 2016 ***juni 2018

SNF har gjort en analyse for utviklingen i den direkte oljerelaterte sysselsettingen, altså oljeselskap og leverandørforetak. Den viser et fall fra 153 000 i 2012 til 111 000 i 2017, derav et fall på hele 34 000 fra 2015. Fallet har vært størst i leverandørforetakene.

Tall fra IRIS viser at mens antallet fast ansatte har vært kuttet kraftig, har antallet innleide økt betydelig i nedgangsperioden.

Prognoser for utvikling i sysselsettingen

IRIS¹⁴ finner at perioden med nedgang nå er over. Denne observasjonen er de ikke alene om. Rapporter fra næringen og andre konjunkturanalyser viser samme tendens. Produksjonen i leverandørnæringen er på vei opp igjen, men er fortsatt langt fra toppen i 2014/15. Løpende innrapporterte ansatte-tall indikerer at oljebunnen ble nådd i mars 2018, og at det så har vært forsiktig sysselsettingsvekst (IRIS).

Internasjonalt er oljemarkedet i god balanse. Den globale etterspørselen har nådd 100 mrd. fat per dag, og stiger med 1,5 mrd. fat per dag årlig. Lagrene reduseres langsomt, men det er ingen knapphet. Økt produksjon av skiferolje i USA motsvares av redusert produksjon i andre land. OPEC har fulgt opp sine løfter om produksjonsbegrensninger og kan øke produksjonen dersom de skulle ønske det i tilfelle av produksjonsfall eller et mindre sjokk. Denne reserven utgjør om lag et års økning i etterspørselen. Skulle den globale produksjonen falle, vil det bli et stramt oljemarked.

Oljeprisen er i det øvre 70-tallet og har en stigende tendens. IEA har imidlertid uttrykt stor bekymring for situasjonen på noe lengre sikt, siden investeringene globalt er for lave (selv om produksjonen av skiferolje øker). Organisasjonen mener det er betydelig fare for et prissjokk om få år. Det er ikke lengre kjøpers oljemarked.

IRIS har gjennomført en sysselsettingsstudie for OED med Oljedirektoratets (OD) estimat som grunnlag, og kommer fram til en forventet økt sysselsetting på 10 000 i fireårsperioden. I tillegg kommer en naturlig avgang på 18 000 som må erstattes for å oppfylle produksjonsbanen.

¹⁴ Utvikling i direkte petroleumsrelatert sysselsetting 2014 –2022Arbeidsnotat IRIS –2018/222

Anslag for investeringer

SSB anslår en økning i oljeinvesteringene på 4,3 prosent i 2018 og i overkant av 10 prosent i 2019. Dette anslaget er bygget opp av flere komponenter, der utbygging av nye og eksisterende felt er det største, men der også leting og investeringer på land og i infrastruktur er med.

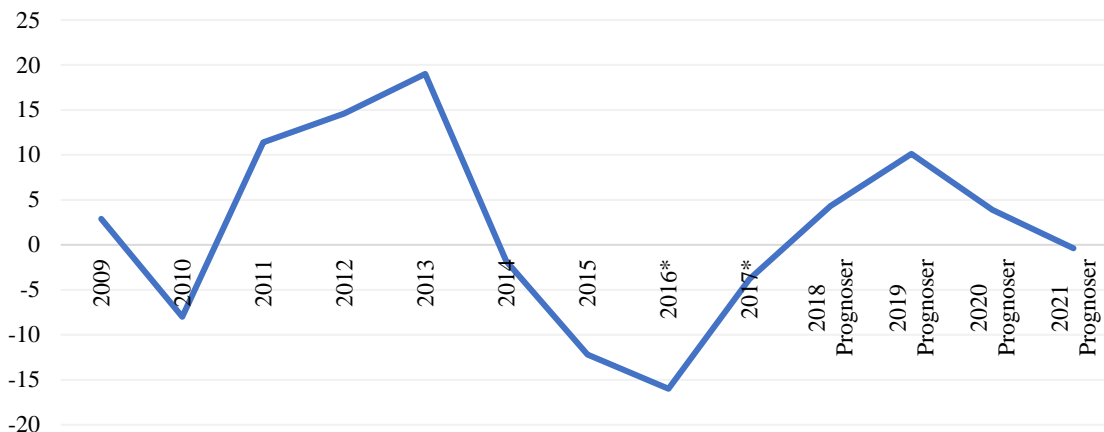
Både OD og Norges Bank venter kraftig vekst i leting norsk sokkel fra og med i år (2018). Det legges til grunn forventninger om fortsatt høy oljepris (60-70 USD) og nedgang i borekostnader. Norsk Olje og Gass derimot venter flat utvikling i letingen.

I intervju med Dagens næringsliv 19.06.18 uttaler OD at de venter fra 40-50 letebrønner i 2018 mot 38 i både 2016 og 2017. Norges Banks anslag fra juni vektlegger vekst i oljepris og høyere enn forventede anslag for leting i SSBs siste investeringstelling.

Investeringer på norsk sokkel

Norsk olje og gass og OD har prognoser fram til 2022 som tilsier fall som følge av få nye, store utbygginger. Dette er resultatet av en antakelse om fallende investeringer framover i tid, samt at tellemetoden er konservativ mht. å telle inn noe som enda ikke er vedtatt utbygd (fugler på taket). Særlig Norsk Olje og Gass ser ut til å være preget av en slik metode, mens Norges bank er i det motsatte hjørnet.

Oljeinvesteringer, prosent økning fra året før, SSB

Virknninger av reduserte kostnader og lavere importandel

Det vanlige er å anta "faste kryssløpskoeffisienter" i en makroøkonomisk modell, og det er lagt til grunn i SSBs prognose. Det medfører at en gitt impuls får den samme proporsjonale effekt på import og innenlands etterspørsel over tid. Vi mener imidlertid at vi etter så store sjokk som oljenedturen og den gryende oppgangen vi ser nå, kan gjøre alternative antakelser.

Norske kostnader har hatt et brått fall, og Equinor melder nå om svært mye lavere utbyggingskostnader. Deres prosjekter tåler nå mye lavere olje og gasspris (break-even) uten å falle under selskapets avkastningskrav.

"I 2013 hadde vi «break-even» på 70 dollar fatet, i dag er den gjennomsnittlige «break-even» på 21 dollar fatet for nye prosjekter under utvikling som vil ha produksjonsstart innen 2022", sier Equinors Finansdirektør Bacher til DN (12/9).

Utviklingen i Norge har vært sterkere enn i utlandet ifølge Norsk Industri. Vi har derfor lagt til grunn at importandelen vil falle, slik at etterspørsels- og sysselsettingsvirkningen av en investering er større enn før. Vi har ikke noen faste holdepunkter for hvor stor denne effekten kan være, men har lagt til grunn at den kan være opp mot 10 prosentenheter.